

Aan't Woord:

In gesprek met Oer

Gerrit Wiechert Kleisen (links) en Paul Westmeijer poseren op het binnenplaatsje waar de grootvader van Paul zijn einde vond. (Foto: Loek Kemming)

In 2019 verscheen het boek *Verzet, Verraad, Vrijheid* van Gerrit Wiechert Kleisen over het leven van zijn gelijknamige vader en in 2021 volgde *Zwarte Kees, partizaan in de Achterhoek* dat Paul Westmeijer schreef over zijn grootvader verzetsman Cornelis Ruizendaal. Beide publicaties kregen ruim aandacht en betekenden een belangrijke aanvulling op de geschiedschrijving van het verzet in de Achterhoek. Op 10 juli zullen beide auteurs op het Erfgoedcentrum Achterhoek en Liemers een presentatie verzorgen. Onder het motto: *‘Wapenbroeders; hoe twee redelijk verschillende mannen elkaar vonden in de strijd en dat met de dood moesten bekopen en hoe zeventig jaar later de zoon en kleinzoon van deze mannen de samenwerking voortzetten’*, zullen Kleisen en Westmeijer nader ingaan op de achtergronden van hun publicaties en de wijze waarop zij hun onderzoek hebben verricht. Loek Kemming sprak met beide auteurs.

‘Natuurlijk zijn er onder hervormden en katholieken ook verzetsstrijders geweest, maar het merendeel was gereformeerd, belijdend of niet.’

Gerrit Wiechert Kleisen en Paul Westmeijer over het verzetsverleden van hun vader en grootvader

door Loek Kemming

Gerrit Wiechert Kleisen (1943) en Paul Westmeijer (1964) lijken niet heel erg onder de indruk als ze samen het binnenplaatsje aan de Philippus Gastelaarsstraat oplopen. Paul maakt zich vooral druk over de slechte conditie van de kleine herdenkingsplaquette met daarop een portret van zijn grootvader op de muur naast het plaatsje. Het is dan ook niet de eerste keer dat de beide mannen de plek bezoeken die op 20 april 1944 het toneel was van een reeks dramatische gebeurtenissen die Gerrit Wiechert Kleisen (binnen het verzet bekend als *Gijs Lensink*), de vader en naamgenoot van eerstgenoemde en Cornelis Ruizendaal (alias *Zwarte Kees*) grootvader van Paul Westmeijer, noodlottig zouden worden. Niet alleen voor de twee verzetsmannen, maar ook voor drogist Gastelaars, de toenmalige bewoner van het pand een eindje verderop in de straat (die toen nog Beitelstraat heette) zou die lentedag noodlottig aflopen.

Gerrit Wiechert Kleisen en Paul Westmeijer kennen elkaar nog niet zo lang. Pas in 2018 kwam naar aanleiding van een documentaire die Omroep Gelderland over het drama in Doesburg maakte, een eerste telefonisch contact tot stand. In oktober van dat jaar volgde toen een ontmoeting in huize Westmeijer in Utrecht.

Paul: *‘We spraken toen drie uur met elkaar, zoveel hadden we met elkaar te bepraten. Gerrit was toen juist bezig de laatste hand te leggen aan zijn eerste boek. Ik had al veel materiaal verzameld, maar Gerrit had zoveel meer materiaal verzameld’*, zegt Paul lachend. *‘Nota bene, ik was al vanaf mijn tiende met mijn opa bezig en Gerrit was nog maar net begonnen met zijn onderzoek en wist mij toch al te vertellen welke SD’ers erbij waren toen zijn vader in Doesburg werd gearresteerd en mijn opa werd gedood. Gerrit heeft me het laatste zetje gegeven om met het schrijven te beginnen. Eerder had ik daar ook geen tijd voor gehad, ik heb een gezin en moest ook geld verdienen. In 2005 had ik al wel een tekst over mijn opa geschreven voor het Onderduikmuseum in Aalten, maar het feit dat Gerrit bezig was met het boek over zijn vader heeft mij gestimuleerd om eindelijk die biografie over Zwarte Kees maar eens te gaan schrijven. En ik wilde ook mijn verhaal over de zoektocht naar het oorlogsverleden van mijn opa vertellen. Het is dus ook mijn eigen verhaal; zo heb ik op het eind van mijn boek een fictieve ontmoeting met mijn opa beschreven. Ik heb heel lang getwijfeld of dat erin moest komen, maar mijn boek was vooral bedoeld om mijn opa beter te leren kennen. Ik heb die fictieve ontmoeting in een uur geschreven, het kwam er in één keer uit, het ging helemaal vanzelf. Nu is dat voor mij een heel dierbaar onderdeel van het boek. Oorspronkelijk had ik nog het plan om mijn boek in de vorm van een roman te*

schrijven. Een dubbelroman waarin Markus en mijn opa de hoofdrol spelen en waarin de één het verkeerde pad opgaat en de ander zich ontpopt als held.’

Gerrit: *‘Ik gebruik in mijn boek ook de ik-vorm. Normaal doet een historicus dat niet. Maar ik heb het wel over mijn vader.’*

Het roept de vraag op waarom de beide mannen elkaar pas in 2018 ontmoetten terwijl ze allebei zo betrokken zijn bij het oorlogsverleden van hun respectievelijke vader en grootvader, die samen zo noodlottig in de val liepen die de SD voor ze had opgezet.

Gerrit wil die betrokkenheid wel direct nuanceren: *‘Ik wilde lange tijd niets van de oorlog weten. Mijn moeder had mij vaak over de geschiedenis van mijn vader en haar verdriet over het verlies van hem verteld. Zij had daar een trauma aan overgehouden.’*

Paul daarentegen had al van jongs af aan een grote interesse in het oorlogsverleden van zijn grootvader: *‘In tegenstelling tot Gerrit, ben ik wel al heel lang met het oorlogsverleden van mijn opa bezig. Vanaf de eerste keer dat mijn oma vertelde over mijn opa had het mijn interesse. Zij was na de dood van mijn opa alleen achtergebleven en ik ging daar minstens twee keer per week langs. Daar stond op het televisietoestel de foto die op de voorkant van mijn boek staat en een bedankbrief* >

‘Ik heb ontzag voor de onnoemelijke moed die mijn opa aan de dag heeft gelegd om zoveel mensen te redden.’

Kees Ruizendaal alias Zwarte Kees (links) en zijn medestrijder bij het Aaltense verzet, Gerrit Wiechert Kleisen, die opereerde onder de naam Gijs Lensink.

Twee kameraden in het verzet

■ Cornelis Ruizendaal, alias Zwarte Kees en Gerrit

Wiechert Kleisen, als verzetsman bekend onder de naam Gijs Lensink; twee heel verschillende karakters, maar met een gedeelde afkeer van de Duitse bezetting en allebei gedreven door een sterk rechtvaardigheidsgevoel en verlangen naar een vrij Nederland.

Kees Ruizendaal werd in 1909 geboren in Maarssen in het streng gereformeerde gezin van Melis Ruizendaal die een handel in brandstoffen heeft. Dat de jonge Kees geen studiebol is, wordt al snel duidelijk. Liever trekt hij er met vriendjes op uit of gaat hij voetballen. Door zijn gevoel voor rechtvaardigheid komt hij regelmatig in conflict met de leerkrachten. Als hij dertien is, overlijdt zijn moeder en moet Kees bijspringen om het gezin draaiend te houden. Dat gaat hem vaak niet goed af. Met zijn strenggelovige vader botert het niet en ook in de baantjes die hij in de jaren na zijn schooltijd uitoefent, vindt hij geen voldoening. Als hij op 27 februari 1929 wordt opgeroepen voor zijn dienstplicht, gaat daarmee een langgekoesterde wens om naar zee te gaan in vervulling. Kees blijkt bij de marine in zijn element, na zijn dienstplicht te hebben vervuld, tekent hij voor nog eens vijf jaar bij. Hij wordt gelegerd in Vlissingen waar hij op het wachtschip De Noord-Brabant wordt opgeleid tot scheepskok. In Vlissingen ontmoet hij ook zijn toekomstige vrouw Sjaan, waar hij op 12 maart 1930 mee trouwt. Dat trouwen was ook wel nodig, want nog datzelfde jaar wordt hun eerste zoon Melis geboren. Na twee jaar, hij is inmiddels bevorderd tot korporaal-kok en vader geworden van dochter Anny, krijgt hij het bevel om naar Nederlands-Indië te gaan. Daar gaat hij aan de slag als kok op de topedoboot-

‘Ik heb ontzag voor de onnoemelijke moed die mijn opa aan de dag heeft gelegd om zoveel mensen te redden.’

Kees Ruizendaal alias Zwarte Kees (links) en zijn medestrijder bij het Aaltense verzet, Gerrit Wiechert Kleisen, die opereerde onder de naam Gijs Lensink.

jager Hr. Ms. Kortenaer. In de tropen is de avontuurlijk ingestelde Kees helemaal op zijn plaats. De warmte, de cultuur en niet te vergeten de Indische keuken, bevallen hem zeer. Als hij in 1935 weer terugkeert naar Nederland en herenigd wordt met zijn gezin – zijn dochter is inmiddels een flinke peuter – wordt hij als scheepskok aangesteld op de mijnenveger Douwe Aukes en daarna weer op het wachtschip de Noord-Brabant, waar hij eerder op diende. In 1936 is er weer gezinsuitbreiding met de geboorte van dochter Jeanette (de moeder van Paul Westmeijer). Datzelfde jaar krijgt Kees weer een oproep om naar de Oost te gaan, maar omdat zijn vrouw een tweede langdurige scheiding moeilijk kan accepteren, besluit Kees zich aan het dienstbevel te onttrekken door kokend water over zijn been te gieten. Als hij weer hersteld is van zijn verwondingen, vraagt hij overplaatsing aan naar de Landmacht. Op 1 november 1937 wordt hij als sergeant-kok aangesteld bij het 8e Regiment van de infanterie in de Menno Coehoornkazerne en verhuist het gezin naar Arnhem. Daar krijgt het gezin in 1939 opnieuw uitbreiding met de geboorte van de tweede zoon Cees. Het is de tijd van de opkomst van Adolf Hitler en de Nationaal Socialistische Arbeiderspartij in Duitsland. Nederland waant zich door een neutrale houding aan te nemen voorlopig veilig, maar als de Duitse troepen op 1 september 1939 Polen binnenvallen, duurt het niet lang meer dat Nederland de mobilisatie afkondigt. Als de Duitsers op 10 mei 1940 ook ons land aanvallen, ligt Kees Ruizendaal met zijn compagnie in afwachting van de vijand op de Grebbeberg. In de vroege ochtend van de 11de mei zien ze de eerste Duitse soldaten de voorposten van de Grebbeberglijn naderen, waarna een harde strijd ont-

brandt. De Nederlandse soldaten weten aanvankelijk dapper stand te houden, maar zien zich geplaatst tegenover veel beter getrainde en uitgeruste Duitse troepen. Na drie dagen moeten Ruizendaal en zijn Nederlandse kameraden de ongelijke strijd opgeven en worden ze als krijgsgevangenen afgevoerd. Zijn gevangenschap duurt echter niet lang en na enige tijd kan hij zich als werkloze ambtenaar weer bij zijn gezin voegen. De strijd om de Grebbeberg heeft een onuitwisbare indruk op Ruizendaal gemaakt en getraumatiseerd door wat hij heeft meegemaakt, breekt er een zware tijd voor hem en zijn gezin aan. Aan het gedwongen nietsdoen komt een eind als hij in augustus 1940 een aanstelling krijgt bij de Amsterdamse politie. In Amsterdam begint hij als chef-kok bij een politieschool, maar omdat de fanatiek Nationaal-Socialistische sfeer hem daar tegenstaat, studeert hij in de avonduren voor politieagent. Als het hem na lang zwoegen eindelijk lukt zijn diploma te halen, wordt hij als volwaardig politieagent aangesteld.

Als de repressie van de Duitse bezetter toeneemt en ook de Jodenvervolging op gang komt, voelt Kees zich niet langer meer op zijn gemak in de hoofdstad en vraagt hij overplaatsing aan. Zijn nieuwe standplaats wordt Aalten waar hij op 15 juli 1942 als veldwachter aan de slag mag gaan. Niet lang na zijn verhuizing naar Aalten, zal Kees Ruizendaal zich aansluiten bij het verzet en ontpopt hij zich onder de naam Zwarte Kees als een gedreven verzetsman.

Gerrit Wiechert Kleisen (1917) is de middelste zoon van kleermaker Hermanus Kleisen en Gerritje Koldenhoven. Samen met zijn oudere broer Ab en jongere broer Dick groeit hij op in Apeldoorn. Zijn jeugd is harmonieus en er is volop tijd en gelegenheid voor de avontuurlijk ingestelde Gerrit om samen met boezemvriend Evert lange tochten in de bosrijke omgeving van Apeldoorn te maken. De jongens dromen ervan om later boswachter of jachtopziener te worden, maar voor het zover is, werkt Gerrit na zijn middelbare school bij een kruidenier. Om zich voor te bereiden op een bestaan als boswachter, laat hij zijn vader, een jachtvest voor zijn 18e verjaardag maken en knoopt hij vriendschap aan met jachtopziener Ter Mors. Op foto's uit 1935 en 1936 zien we de jonge Gerrit trots poseren in zijn jagersoutfit. Als hij in 1937 Reina de Ruiter leert kennen, hoe en waar is niet bekend, neemt de knappe winkeljuffrouw hem nu zo in beslag dat zijn vriendschap met Evert erdoor op een laag pitje komt te staan. Zijn wens om jachtopziener te worden, raakt ook op de achtergrond; hij reageert nog wel op een advertentie waarin

van generaal Eisenhower hing aan de muur en ook lag er nog een conduitestaat uit zijn marinetijd. Daar zat ik dan vaak in te bladeren. Ik was toen een jaar of tien, elf. Die interesse is ook nooit opgehouden, niet alleen in het verleden van mijn opa, maar ook in de geschiedenis van de twintigste eeuw en alle conflicten die er in die periode zijn geweest. Ik ben wat dat betreft qua interesse door alle niveaus gegaan. Als kind was dat nog tamelijk eendimensionaal; mijn opa was toen alleen maar de held. Voor mijn oma was de oorlog nooit afgelopen, ze was erg bitter over het verlies van haar man. Ze vertelde me dat mijn opa zou zijn verraden door een Jood. Uit mijn onderzoek bleek later dat dit niet waar was. Dat heb ik gelukkig in mijn boek recht kunnen zetten.'

Voor Gerrit Kleisen was het niet direct een uitgemaakte zaak dat hij een boek over zijn vader zou schrijven: ‘Toen mijn moeder overleed, kreeg ik een doos vol met brieven, allerlei gegevens, schriftjes en ook een getuigenis van mijn vader. Ik heb dat toen doorgenomen en vond toen al wel dat ik daar wat mee moest doen, maar daar kwam het nooit van. Totdat ik in 2017 een telefoontje kreeg van Paul Joseph, die in de oorlog als vijfjarige jongen met zijn ouders door mijn vader en zijn collega’s de grens over was geholpen. Hij vertelde dat hij als eerbetoon aan zijn ouders een film maakte over die vlucht. Het bleek dat zijn inmiddels overleden vader in het bezit was van een kopie van de getuigenis die mijn vader over zijn ervaringen in Wernhout had geschreven. Die had zijn vader van mijn moeder gekregen na een bezoek dat hij haar zo rond 1980 had gebracht. Ik weet nog hoe blij mijn moeder met dat bezoek was. Eindelijk iemand die dankbaar was voor de hulp die hij aan de grens had gekregen. Ook vertelde hij me dat zijn vader een dagboek had bijgehouden waarin die vlucht ook is beschreven. Hij wilde mij graag spreken, ook al omdat hij me dingen wilde vragen.

Tijdens die vlucht, waarvoor zijn vader heel veel geld had betaald, was er verraad in het spel geweest, waardoor een collega van mijn vader werd opgepakt en hij uit Wernhout moest vluchten en onderduiken in de Achterhoek. Wij maakten een afspraak, waarbij bleek dat Paul Joseph de getuigenis van mijn vader praktisch uit zijn hoofd kende. Op zijn vragen had ik niet direct een antwoord. Het was voor mij wel een belangrijke aanleiding om met het onderzoek naar het oorlogsverleden van mijn vader te beginnen. Ik ben daardoor in contact gekomen met veel nabestaanden van medeverzetsstrijders van mijn vader, van wie ik veel nieuwe gegevens ontving en zo werd ik gaandeweg meer en meer gegrepen door zijn lotgevallen.’

Na die eerste ontmoeting in 2018 hadden Gerrit en Paul vaak contact en wisselden ze regelmatig informatie uit. Paul: ‘We hebben toen zelfs ook nog een hele middag als een soort cold case team de hele actie die in Doesburg heeft plaatsgevonden, gereconstrueerd. Met alle informatie waar we beiden toen over beschikten, hebben we de puzzel gelegd.’ Paul vervolgt: ‘De hele SD in Arnhem was voor die actie vrijgemaakt en in Avegoor (bij Ellecom, LK) gestationeerd. De Nederlanders Van der Elst bijvoorbeeld en Van den Berg waren daarbij. Die twee hebben de vader van Gerrit in het pand van Gastelaars gearresteerd. In de procesverslagen van Van der Elst en Van den Berg lees je dat ze glashard ontkennen dat ze daarbij zijn geweest. Het hele dossier leest als een verslag van compleet onschuldige mensen. Ze wisten van niks en waren nergens bij geweest. Terwijl de hele SD in Avegoor was verzameld, daar stond de hele troepenmacht klaar om de in hun ogen ‘tweekoppige slang’ te onthoofden. De Duitsers beschouwden Zwarte Kees als gevaarlijk, Gerrit-Jan Van de Boogerd net zo en van Dick Vermey, beiden van een andere verzetsgroep in Borculo, verwachtten ze ook dat die zou gaan schieten. Ze waren dus op alles voorbereid.

Gerrit: ‘Toen mijn vader in de Achterhoek onderdook, hij wist dat hij gezocht werd, heeft hij zich eerst een jaar gedeisd gehouden. Door een drogist waar mijn vader vaak kwam, is hij toen in contact gebracht met de verzetsman Jaap Allersma. Pas nadat Allersma bij een actie in Groningen werd gearresteerd, nam mijn vader bij de KP in Aalten zijn plaats in en ging hij samenwerken met Kees Ruizendaal. Markus verklaarde later dat hij Kleisen twee keer had ontmoet. Daardoor stond hij ook op het lijstje met gezochte mannen uit de Achterhoek, waarover de SD beschikte.’

Paul: ‘Jan Ket, bijvoorbeeld, die kenden ze op dat moment nog niet. Die zag Markus pas voor het eerst op 20 april. Jan was ook een stevige rauwdouwer.’

Gerrit: ‘Na de oorlog heeft hij ook nog in Nederlands-Indië gediend en heeft hij meegedaan aan de politionele acties.’

Paul: ‘Jan Ket werd later de leider van de verzetsgroep die vanuit De Bark opereerde. Hij is het vooral geweest die na de oorlog het beeld van Kees als wapengek heeft geschetst. Het heeft me enorm gestoord dat iedereen na de oorlog dat beeld dat hij zo gek op wapens was geweest, overnam. En dan moet je weten dat Jan Ket de hele wapenvoorraad van De Bark tot in de jaren tachtig op de zolder van zijn villa in Den Dolder had bewaard. Toen hij ongeneeslijk ziek werd, heeft hij Frank Dell (zijn wapenbroeder bij de groep

van De Bark, LK) bij zich geroepen om die wapens te helpen afvoeren. Hij wilde niet dat zijn vrouw na zijn overlijden daarmee zou worden geconfronteerd. Die wapens had hij bij zich gehouden voor het geval de Russen nog eens ons land zouden binnenvallen. Ket kon dat verhaal dat mijn opa wapengek was natuurlijk vertellen omdat hij de oorlog had overleefd. In een interview met hem zegt hij drie keer “Zwarte Kees was wapenbelust”, maar mijn opa was gewoon militair en een wapen was zijn gereedschap. Hij was eigenlijk een stuk voorzichtiger dan Jan Ket.’ Gerrit vult aan: ‘Zoiets was toen niet zo heel bijzonder. Mijn oom was precies hetzelfde. Die had na de oorlog ook een voorraadje wapens in de garage en op zolder. Mijn neven wisten daar ook gewoon van. Met hem was het nog erger. Je had toen de organisatie Gladio. Dat was in Italië begonnen als reactie op de Russische dreiging gedurende de Koude Oorlog. Je had ook in Nederland een afdeling van Gladio en daar was mijn oom bij. Mijn andere oom ontdekte toen dat hij op zijn zolder een draad had gespannen om daarmee te kunnen seinen. Mijn neef moest mijn oom wel eens naar de hei brengen en dan schminkte hij zichzelf in oorlogskleuren, legergroen pak aan, en dan moest mijn neef hem na twee uur op een afgesproken plek weer oppikken.’

De vraag in hoeverre de Nederlandse bevolking zich dapper heeft verweerd tegen de Duitse bezetting, wordt door beide mannen genuanceerd benaderd. Paul: ‘Ik heb me daarin verdiept en het verbaasde mij hoeveel mensen verzet pleegden. Je kunt je dan afvragen wat verzet eigenlijk is. Lou de Jong heeft na de oorlog verzet definieert als “actief verzet”. Dat is wat mijn opa en Gerrits vader hebben gedaan. Dat was voor hem verzet. Maar ik zou zeggen dat iemand die een Duitse vrachtwagen de verkeerde kant opstuurde, ook een vorm van verzet pleegde. Of het luisteren naar de Engelse radio. Eigenlijk alles waardoor je in de problemen zou kunnen komen, zie ik als verzet.’

Gerrit: ‘Het gros van de Nederlanders was tegen de Duitsers. Ze dachten “wat moeten die lui hier!?” Dus iedereen was tegen de Duitsers, behalve de mensen die dachten er beter van te worden. Maar tussen heulen met de vijand en je actief verzetten, was natuurlijk een heel groot grijs gebied.’

Paul: ‘De rol van de vrouwen in de oorlog is ook erg onderbelicht gebleven. Terwijl er toch veel vrouwen koeriersdiensten hebben verricht of hebben gezorgd voor onderduikers en verzetsmensen.’

Gerrit: ‘Mijn tante komt eindelijk aan bod in mijn boek. Fiep, het meisje van de oudste broer van mijn vader – ze is later getrouwd met mijn oom Ab – heeft na de oorlog een

een jagershulp wordt gevraagd, maar daar blijft het bij. Het is crisistijd en banen zijn schaars. Ondanks dat hij vrijstelling had gekregen voor de militaire dienst – zijn oudere broer Ab was hem in 1936 voorgedaan – besluit Gerrit zich toch op te geven en begint hij aan zijn opleiding in de Menno Coehoornkazerne in Arnhem. Als niet veel later ook zijn jongere broer Dick kiest voor het leger, zijn alle drie de broers Kleisen onder de wapenen.

Na de afloop van zijn normale diensttijd, maakt Gerrit gebruik van de mogelijkheid om langer in dienst te blijven. Hij wordt ingedeeld bij een infanteriebataljon dat ook in de Menno Coehoornkazene is gelegerd. Als in 1939 onder de Duitse dreiging de mobilisatie wordt afgekondigd, wordt hij als groepscommandant bij de 3e compagnie van het 8e grensbataljon, 3-8 G.B. ingekwartierd in Grand Hotel Spijker in het dorp Beek bij Nijmegen.

Het wachten op de vijand blijkt een saaie aangelegenheid, wekenlang houden Gerrit en de tien man die onder hem staan de wacht. Overdag doden ze de tijd met biljarten, kaarten, sjoelen, dobbelen en dammen en het vertellen van sterke verhalen. Als de dreiging verder toeneemt, verplaatst het bataljon zich naar Bommel om daar aan de noordzijde van de Waal stellingen aan te leggen. Half december valt de winter in en als het vroeg gaat sneeuwen, is het verblijf in een barak onderaan de dijk een stuk minder comfortabel dan in het hotel in Beek. Tussen de bedrijven door vinden Gerrit en zijn mannen enige verpozing in café 't Hemeltje, waar ze terecht kunnen voor een borreltje.

In mei gaat de winter dan eindelijk op zijn retour, maar de mannen hebben nog steeds geen vijand gezien. Om de tijd te doden, leggen ze maar een rots-tuin aan bij hun barak. Als begin april Duitsland het neutrale Denemarken en Noorwegen aanvalt, neemt ook in Nederland de spanning toe. Op 9 april worden alle verloven ingetrokken en de Waalbrug bij Nijmegen wordt afgesloten.

Behave het overvliegen van een militair vliegtuig met daarop een zwart kruis, bemerkt de groep van Gerrit nog weinig van vijandige activiteiten. Op 8 mei ontvangen ze order 'Opstelling voor schijnwerper gereedmaken', maar ook daarop blijft het rustig aan de Waal. Op 9 mei worden er aan de Duitse kant van de grens volledig uitgeruste Duitse soldaten waargenomen; een en ander doet de legerleiding besluiten de hoogste staat van paraatheid af te kondigen. Gerrit en zijn mannen betrekken nu hun stellingen en wachten op de dingen die komen gaan. Behalve gerommel in de verte en geronk van overtrekkende vliegtuigen, merken ze weinig van de vijand. In de vroege ochtend van de 10e mei zien ze dat het Duitse Junkers zijn, die in westelijke richting vliegen. De

mitrailleur waarmee ze proberen de vliegtuigen neer te halen, heeft onvoldoende bereik en de kogels die ze op een laag overkomende bommenwerper afvuren, ketsen af op de bepantsering van het toestel. Het zijn spannende uren voor de groep van Kleisen, maar echt in actie komen ze niet. Hun collega's die in stellingen in de nabijheid liggen, leveren wel zware gevechten, waarbij ook jongens sneuvelen. Ook vanuit fort Lent ondervinden de Duitsers zware tegenstand. Als Kleisen en zijn mannen later die dag de order krijgen, zich terug te trekken en zich naar Kesteren te begeven, zit er niets anders op dan gefrusteerd en in verwarring hun stelling te verlaten.

Na een chaotische terugtocht en een benauwd verblijf in een boerderij trekken de troepen zich de volgende dag terug naar Vianen, achter de Hollandse Waterlinie. Daar hebben zich zo'n 14 duizend Nederlandse militairen verzameld. Ze zullen niet meer in actie komen, want na enige dagen afwachten, komt het bericht dat Nederland heeft gecapituleerd en dat de koningin en het kabinet naar Engeland zijn uitge-weken.

De Nederlandse militairen worden gedemobiliseerd en mogen zich al gauw weer naar huis begeven. Gerrit Kleisen heeft het er moeilijk mee dat hij nauwelijks een bijdrage heeft kunnen leveren aan de strijd, terwijl kameraden van hem omgekomen zijn op de Grebbeberg en elders.

Lang zit hij niet thuis, want als militair met een meer-jarig contract heeft hij recht op een functie bij de overheid. Hij besluit te solliciteren naar een baan bij de douane en dat resulteert in een aanstelling als commies met als standplaats Wernhout aan de Belgisch-Nederlandse grens. Hier moet hij smokke-laars ervan weerhouden dat ze smokkelwaar de grens overbrengen. Het werk ligt hem wel, hij heeft veel ervaring met het opereren in de nachtelijke uren. Voorlopig woont hij op kamers met een collega van hem, zijn vriendin Reina heeft hij moeten achterlaten bij haar ouders.

Maar nadat hij een vaste aanstelling heeft gekregen en daarmee ook een vast inkomen, komt de liefde van het jonge stel ook in een stroomversnelling. Op 8 augustus 1942 trouwen ze en op 16 september verhuist Reina al naar Wernhout om zich daar bij haar kersverse echtgenoot te voegen. In Wernhout krijgt Gerrit al gauw contact met een Belgische verzets-groep die zich bezighoudt met het over de grens brengen van Franse krijgsgevangenen die uit Duitsland zijn ontsnapt. Vanaf dan werkt hij overdag voor de overheid en gaat hij 's nachts op pad op zoek naar vluchtelingen. Hij is niet de enige, in de omgeving van Wernhout zijn meer netwerken actief die ontsnapte krijgsgevangenen, neergestorte piloten en Joodse vluchtelingen de grens overbrengen.

Naarmate Gerrit zich meer en meer gaat bezighou-den met dit riskante werk, worden zijn meerderen achterdochtiger en proberen ze hem te betrappen bij zijn illegale activiteiten. Als hij zich aansluit bij de vluchtlijn die boomkweker Piet de Bie met een aantal handlangers runt, komt hij er achter dat deze geld vraagt voor het over de grens brengen van Joodse vluchtelingen, maar De Bie ontkent alle aantelingen. Nadat hij een verklaring van de Joodse Paul Joseph onder ogen krijgt waarin die verklaart hoe hij voor veel geld door het netwerk van De Bie naar Zwitserland is gebracht, en hij daar De Bie mee con-fronteert, zijn de verhoudingen danig verstoord. Hij begint zich af te vragen of hij nog wel langer veilig actief kan blijven binnen dit netwerk. Maar voorlopig krijgt hij het steeds drukker met het overbrengen van vluchtende piloten. Wanneer hij van een verzetsman verneemt dat de Duitsers een inval bij De Bie hebben gedaan en dat er ook bij ene Kleisen huiszoeking was verricht, is het hem duidelijk dat er verraad in het spel moet zijn geweest en dat hij moet onderduiken. Zijn eerste onderduikadres is in Nijmegen waar hij aan een vals persoonsbewijs op naam van Gijs Lensink wordt geholpen. Vandaar gaat hij na enige tijd op advies van een collega naar Aalten. Als hij daar ook een onderkomen heeft gevonden, zoekt Gerrit contact met het verzet in Aalten. Zo komt hij in aanraking met de verzetsgroep waarin Kees Ruizendaal, Jan Ket en Feitze de Vries actief zijn.

De bezetter is het Achterhoekse verzet een doorn in het oog. Ze sturen spion Willy Markus op de groep af, die met succes infiltreert. Markus weet de verzets-groep te bewegen mee te doen met een wapentrans-port vanuit Rheden. Er is veel twijfel over de goede bedoelingen van Markus en Zwarte Kees zet de spion zelfs het pistool op de borst met de vraag of hij hem kan vertrouwen. Ook Gerrit Kleisen heeft er geen goed gevoel over.

20 april 1944 gaan ze op weg om de wapens op te halen. De verzetsgroep van Ket en Ruizendaal is met Markus in een vrachtwagen onderweg naar Rheden, als ze het niet meer vertrouwen. Ruizendaal stapt met zijn maten (onder wie Gerrit Kleisen) uit in Doesburg. Ket en Feitze de Vries gaan op de fiets verder naar Rheden, maar worden in Ellecom door de Duitsers gevangen genomen. In Doesburg ontstaat een achtervolging waarbij Zwarte Kees de dood vindt op een binnenplaatsje (zie foto bij dit artikel). Kleisen heeft zich verstopt in een kast in de woning van drogist Philip Gastelaars, maar verraadt zichzelf door een fles om te stoten.

Gastelaars wordt diezelfde avond vermoord door de SD in Avegoor. Gerrit staat zes weken later voor een vuurpeloton in de duinen van Bloemendaal.

verhaal gehouden op een school in Apeldoorn over wat zij in de oorlog gedaan heeft. Zij heeft berichten vanuit Apeldoorn naar Aalten gebracht, waar mijn oom Dick zat. En vanuit Aalten nam ze weer berichten mee naar Apeldoorn, want daar stond een zender om die berichten door te geven aan Engeland. Mijn vader was er toen niet meer. Zijn plek was na zijn arrestatie ingenomen door zijn broer Dick en Gijs van Haaften.'

Paul vertelt dat hij toen hij eenmaal besloten had het boek over zijn opa te gaan schrijven, zich eerst ging verdiepen in de publicaties die over het verzet in de Achterhoek waren verschenen, (indirecte) getuigen van de gebeurtenissen ging opzoeken en in de archieven van het NIOD, (Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies), het Gelders Archief, het Nationaal Archief, het ministerie van Defensie en de National Archives in Washington op zoek ging naar informatie.

Paul: *‘Over de meeste episodes zijn meerdere bronnen beschikbaar zodat ik daaruit de meest waarschijnlijke versie kon reconstrueren. Bronnen spreken elkaar op details wel tegen, ook bronnen van net na de oorlog. Alleen al over het dramatische einde op het binnenplaats-je in Doesburg bestaan talloze varianten. In een van de verhalen draagt mijn opa een overall, in weer een ander een uniform van de Kriegsmarine. Dan staan er twee konijnenhokken in plaats van een, of lopen de konijnen nog rond. Dan weer zijn ze opgesloten in de kelder en in weer een ander boek zijn ze al lang opgegeten. Je moet dus wel voorzichtig zijn met wat je overneemt. Neem bijvoor-beeld de beschuldiging dat Abraham Jesserun mijn opa zou hebben verraden.*

Abraham Jesserun was een Joodse man uit Amsterdam die naar de Achterhoek was gekomen om daar onder te duiken. Zijn zoon Eddy, die was toen een jaar of twintig, zat daar al, had voor zijn vader en moeder een onderduik-adres in de buurt van Varsseveld geregeld. Op een gegeven moment werd de onderduikplek van Jesserun verraden door Jan Huethorst. Dat was een rondzwervende verzeke-ringsagent, die alles wat hij zag op de boerderijen waar hij kwam doorgaf aan burgemeester Lamers van ichten-voorde. En die stond weer in direct contact met de SD in Arnhem.

Huethorst zal daar zeker wel iets mee verdiend hebben. Het zogenaamde koppelgeld voor het aangeven van Joden bedroeg eerst f 7,50 en dat liep aan de eind van de oorlog nog op.

Jesserun werd toen opgepakt. Zijn vrouw en kinderen waren gelukkig ondergebracht op andere onderduik-adressen. Omdat burgemeester Lamers mijn opa, die als

marechaussee onder zijn gezag viel, wantrouwde, wilde hij uit Jesserun zien te krijgen of mijn opa zich bezighield met illegale activiteiten. Ondanks dat Jesserun hard-handig door Lamers werd verhoord, heeft hij toch niks losgelaten. Dat kon ook niet, want Jesserun kende mijn opa helemaal niet. Die had zich immers helemaal niet met de onderduik van Jesserun bemoeid. Ondanks dat Lamers niks over mijn opa te weten is gekomen, heeft hij toch in zijn proces-verbaal geschreven dat Ruizendaal Jesserun heeft helpen onderduiken. Dat verhaal is een eigen leven gaan lijden en iedereen heeft die kolossale leugen van de NSB-burgemeester in de naoorlogse literatuur overge-nomen. Al in ‘46-'47 verschijnt het boek Erop of eronder en daarin staat beschreven “Deze Israëliet verried zelfs zijn kinderen”. Jesserun is na het verhoor afgevoerd naar Auschwitz en daar vermoord, maar zijn kinderen en vrouw hebben de oorlog overleefd.’

Voor Gerrit Kleisen hield het onderzoek naar het verzetsverleden van zijn vader ook een opdracht in: *‘Mijn vader schreef zijn getuigenis met de bedoeling dat na de oorlog het verraad in Wernhout zou worden opge-lost. Kennelijk was hij onzeker of hij de oorlog wel zou overleven, want die opdracht had hij ook al aan een collega en aan zijn broer gegeven. Omdat ik van mijn moeder had gehoord dat het na-oorlogse proces tegen de verdachten van het verraad niet tot een passende veroor-deling had geleid, leek het mij een goed idee zelf onderzoek te doen wie het verraad kon hebben gepleegd. Ik besloot daarom de getuigenis van mijn vader als uit-gangspunt te nemen en aan de hand daarvan te proberen of ik misschien contact kon krijgen met nabestaanden van personen die mijn vader in zijn getuigenis noemt. Dat lukte en zo wist ik uiteindelijk dertig ordners met gegevens over het verzet te vullen.*

Uit al die verhalen, het dagboek dat ik van Paul Joseph had ontvangen en alle gegevens die ik had verzameld, kon ik uiteindelijk een aantal verdachten selecteren die als verrader van mijn vader zouden kunnen worden aan-gemerkt. Door middel van openbare bronnen die ik op het internet kon inzien, lukte het me van bijna al deze ver-dachten hun handelen in de bezettingsperiode te recon-strueren. De verdachten die toen nog overbleven, bleken dezelfde te zijn als degenen waartegen het proces was gevoerd. Eerst toen ben ik naar de archieven gegaan om te kijken wat in de processtukken over deze mensen werd gezegd. Ondanks dat ik op dat moment over meer infor-matie beschikte dan destijds bij de rechtzaak bekend was, heb ik “de man met een rokend pistool in zijn hand” niet gevonden. In mijn boek nodig ik de lezer uit zelf een conclusie te trekken wie het verraad van Wernhout kan

hebben gepleegd. Ook ik geef mijn conclusie weer. Ik ben wel voorzichtig en waak ervoor één dader aan te wijzen, mede omdat mogelijke nabestaanden van de dader(s) daarvan niet op de hoogte zijn.’

Ook Paul Westmeijer is erg voorzichtig met het doen van al te stellige uitspraken als het gaat om de schuldvraag: *‘Ik vertelde al dat in al die boeken waarin het verzetsverleden van mijn opa wordt aangestipt, Jesserun als verrader van mijn opa wordt genoemd. Het is een voorbeeld wat een beschuldiging voor effecten kan hebben. Dat was gewoon niet waar. Dat zijn vrouw en kinderen, waaronder zijn zoon Eddy de oorlog hebben overleefd, is het beste bewijs dat hij niemand verraden heeft. De zoon – hij is inmiddels 95 jaar – heb ik een maand geleden gesproken. Hij vertelde me dat hij pas in de jaren '80 las dat zijn vader mijn opa zou hebben ver-raden. Hij heeft daarop een verweerschrift aan het NIOD geschreven om de naam van zijn vader te zuiveren. Moet je voorstellen dat je leest dat je vader die vermoord is in Auschwitz de geschiedenis ingaat als verrader van zijn helpers. Dat is een verschrikkelijk onrecht. Ik heb dat gelukkig in mijn boek kunnen rechtzetten. Daar was Eddy verschrikkelijk blij mee dat die zaak nu eens goed in een boek stond. Maar er bestaat natuurlijk nog grote kans dat de beschuldiging weer ergens opduikt. Zo'n verhaal krijg je niet makkelijk de wereld uit.’*

Gerrit Kleisen: *‘Toen ik op zoek ging naar wie het ver-raad in Wernhout kon hebben gepleegd, had ik alleen de getuigenis van mijn vader. Ik ben toen van al die mensen die daarin worden genoemd gaan zoeken of daar ge-gevens over waren. Maar geen van die gegevens leidde rechtsstreeks naar de identiteit van de verrader. Op een gegeven moment ben ik toen gaan nadenken en stelde ik me de vraag hoe dit aan te pakken om tot een resultaat te komen. Ik veronderstelde een bepaald scenario – noem het een hypothese en en ging vervolgens onderzoeken of dat waar was. Maar bij iedere stap die ik nam in mijn onder-zoek, vroeg ik me af of de informatie die ik van de nabe-staanden van de betrokken personen kreeg, wel waar was. En als dat niet strookte met mijn eerdere be-vindingen of niet overeenkwam met wat mijn vader in zijn getuigenis had opgeschreven, deed ik weer een stap terug en nam ik een andere hypothese aan.*

Ik probeer mij ook altijd in te leven in de karakters van de personen in mijn boeken. Ik heb daaruit geleerd te zoeken naar verklaringen van verschillende mensen over de-zelfde gebeurtenis. Hieruit blijkt dat er grote verschillen tussen de waarneming van de een en de waarneming van de ander kunnen bestaan. De kunst is dan om alle punten die elkaar tegenspreken weg te laten en een beschrijving >

te maken aan de hand van de meeste overeenkomsten. En net als Paul maakte ik uiteraard daarbij ook gebruik van de diverse archieven waar materiaal over de oorlog wordt bewaard en las ik veel boeken over het verzet en de oorlog. Paul: 'Ik herinner me nog dat bij één van de eerdere versies van je eerste boek de schulduraag open gelaten was en dat ik je toen vroeg "maar wie is het nou? Schrijf dat nou op!" Het verhaal las als een whodunnit, maar aan het eind bleef je met de belangrijkste vraag zitten.'

Gerrit lachend: 'Ik had nog nooit een boek geschreven, maar wel veel detectives gelezen! Uiteindelijk heb ik aan het eind van het boek mijn conclusie getrokken, maar de lezer staat het vrij om aan de hand van het door mij verzamelde materiaal een eigen conclusie te trekken. Een lijst van geraadpleegde documentatie heb in ieder boek opgenomen, de lezer kan dan zelf vaststellen hoe ik tot mijn conclusies ben gekomen.'

Het is opmerkelijk dat de beide mannen zelfs over Willy Markus, de man die hun vader, respectievelijk grootvader verraden heeft, nog een genuanceerd oordeel hebben.

Paul Westermijer: 'Ik wil Markus zeker niet vrijpleiten; hij was een landverrader die opportunistisch een paar verkeerde bochten heeft genomen en daardoor de dood van veel verzetsmensen op zijn geweten heeft. Hij was NSB'er en voor de oorlog een vaag figuur die ook al een paar keer veroordeeld is geweest. En hij heeft zich inderdaad laten chanteren door de SD in Arnhem, maar hij had wel een keus. Hij had ook elk moment kunnen onderduiken en zijn gezin in veiligheid kunnen brengen. Maar waar ik me tegen verzet heb, is dat hij in al die boeken die na de oorlog verschenen als de enige kwade genius werd opgevoerd.

Gerrit vult aan: 'Je bent in dat soort gevallen of hartstikke goed, of hartstikke fout, en dat is natuurlijk niet zo. Ook mensen in het verzet hebben wel eens wat moeten weggeven om daar iets voor terug te krijgen. Ik heb zelf ook nagedacht wat ik gedaan zou hebben als de oorlog was uitbroken wanneer ik 18 was. Mezelfkennend, denk ik dat ik hetzelfde zou hebben gedaan als mijn vader. Maar of dat juist is, is maar de vraag, gezien het leed dat mijn moeder van zijn keuze heeft ondervonden.'

Het brengt het gesprek wat het oorlogsverleden van de vader, respectievelijk grootvader voor beide mannen heeft betekend. Vervult het hen met trots dat ze afstammen van een man die zich verzette tegen de Duitse overheersing?

Paul: 'Nee, trots is niet een woord dat ik snel zal gebruiken. Ik heb ontzag voor de onnoemelijke moed die

mijn opa aan de dag heeft gelegd om zoveel mensen te redden. Daar heb ik wel veel bewondering voor. Trots ben je meer op je eigen prestaties. Ik heb hem natuurlijk ook nooit ontmoet. Ik stel me wel de vraag of ik dezelfde moed zou hebben gehad. Maar daar kom je pas achter als je zelf voor de keuze komt te staan. Bij mij zitten op dit moment nog geen Oekraïners op zolder, om maar eens wat te noemen. Het zou best kunnen dat mijn opa die al lang onder zijn dak zou hebben gehad.'

Gerrit vervolgt: 'Die vraag over trots is mij wel vaker gesteld. Ik denk zelf dat je die trots niet moet uitleggen in de zin van "kijk nu eens wat mijn vader heeft gedaan!", maar ik heb wel veel respect voor wat hij heeft gedaan. Ik heet naar mijn vader en mijn zoon heet ook weer naar hem.'

De vraag hoe het kan dat behalve de vader van Gerrit in het verzet ging, maar ook de beide broers van zijn vader, werpt zich nu op.

Gerrit: 'Ik kan die houding wel verklaren, het heeft waarschijnlijk te maken met mijn grootvader. Dat was iemand die de familie bestierde; hij hield zijn mond, hij zat in zijn stoel, rookte zijn pijp, maar als het niet naar zijn zin was, liet hij dat wel merken.

Ik heb hem zelf nog van dichtbij meegemaakt. Het was een heel lieve opa, ik kon alles met hem doen, maar hij had heel uitgesproken opvattingen. Ik weet nog dat er aan de overkant van zijn woning een dansschool was, hij kwam daar ook wel over de vloer en met de eigenaar kon hij goed opschieten. Hij heeft er zelfs nog een receptie gegeven toen ze zoveel jaar getrouwd waren, maar als ik daar was en het was dansen, was de boot aan! Hij heeft me daar een keer weggehaald en heb ik ontzettend op mijn flikker gekregen.'

Paul en Gerrit zijn het er over eens dat die onverzettelijke houding van hun voorvaderen en veel andere verzetsstrijders ook te maken heeft met het geloof.

Gerrit: 'Ik lees nu veel stukken over het verzet die het NIOD op het internet gezet heeft en het viel me op dat de meeste personen die daarin worden genoemd, gereformeerd zijn. Natuurlijk zijn er onder hervormden en katholieken ook verzetsstrijders geweest, maar het merendeel was gereformeerd, belijdend of niet.

Paul vervolgt: 'Bij mijn opa kwam daar nog bij dat hij avontuurlijk van aard was, en niet te vergeten, hij bleef ook gewoon zijn vak uitoefenen. Hij was al vanaf 1930 militair en hij bleef als militair in de oorlog zijn werk ondergronds doen als partizaan.'

Gerrit: 'De Nederlandse jongens die in dienst waren toen

de oorlog uitbrak en die in het verzet zijn gegaan, redeneerden dat de Duitsers Nederland waren binnengevallen en dat de oorlog niet was afgelopen. Voor hen ging de strijd door en als ze voor een Duitser kwamen te staan, was het de vraag wie het eerste schoot. Dat was duidelijk ook de visie van Jan Ket.'

Paul: 'Dat geldt zeker ook voor mijn opa. Hij had drie dagen de hel van de strijd op de Grebbeberg doorgemaakt. Dat moet zeer traumatisch voor hem zijn geweest. Maar het betekende voor hem ook een enorm verlies, dat hij zijn kameraden om hem heen had zien vallen en dat hij daarna krijgsgevangen werd genomen. De haat die hij ten opzichte van de Duitsers voelde, moet hem ook gemotiveerd hebben om door te gaan met de strijd.

De eerste twee jaar als diender in Amsterdam heeft hij zich nog wel gedeisd gehouden. Dat deden overigens veel Nederlanders, ook al omdat de Duitsers in het begin van de oorlog nog wel mee leken te vallen. Je zou kunnen zeggen dat hij probeerde te maken wat er van te maken was en hij was natuurlijk ook nog kostwinner van een gezin. Ik heb er naar gezocht, maar gedurende zijn Amsterdamse tijd heb ik geen verzetsdaden van hem kunnen vinden. Hij weigerde wel de Duitse vlag te groeten en hij stoorde zich ook gigantisch aan die 'bruine' collega's van hem. Een groot deel van dat corps was eigenlijk op de hand van de Duitsers. Toen de Duitsers van de Nederlandse politiemannen eisten dat ze hulp zouden bieden bij razzia's, drong het wel tot hem door dat het niet goed zou aflopen. Hij kwam toen op het idee om overplaatsing te vragen. Dat werd dus Aalten, waar hij bij de marechaussee terecht kwam. Hij ging eerst alleen naar Aalten, maar al gauw kwam zijn gezin ook over. Het duurde toen niet lang meer dat hij zich bij het verzet aansloot.

Het gesprek gaat nu over in wat het betekende dat Ruizendaal en Kleisen in Aalten terecht kwamen. Een dorp dat koploper was als het gaat om het onderbrengen van onderduikers.

Gerrit: 'Ik heb dat in één van mijn boeken ook aangestipt. Maar liefst 25 procent van de Aaltense bevolking was gereformeerd, tegenover een landelijk percentage van 5 procent. En wat ik ook niet zo lang geleden ontdekte, is dat de gereformeerden een speciale band voelden met het Joodse bevolkingsdeel. Dat verklaar ik vanuit het feit dat de gereformeerden zich na de Joden als uitverkorenen in de ogen van God beschouwden.'

Paul: 'Je moet daarbij wel bedenken dat de Joodse onderduikers in Aalten relatief een heel kleine groep vormden. Het merendeel waren mensen die vanuit krijgsgevangenkampen die zich langs de grens bevonden, waren

gevlucht, mannen die zich aan de Arbeitseinsatz onttrokken, piloten en verzetsmensen. Het aantal Joden in Aalten dat naar Duitsland is afgevoerd, is vergeleken met de landelijke cijfers ook laag. In heel Nederland overleefde 29,6 procent van de Joden de oorlog, in Aalten was dat bijna 59 procent. Dat is een opmerkelijk verschil. De omgeving van Aalten was natuurlijk ook heel geschikt om onderduikers onder te brengen. Het was er dunbevolkt en de huizen lagen vaak verscholen in het groen. En wat ook een rol speelde, is dat de dichtstbijzijnde SD-post zich helemaal in Arnhem bevond. Ze waren daar ook nog eens voortdurend onderbemand en hadden daardoor niet de capaciteit om hun rayon geheel onder controle te houden.'

De vraag in hoeverre al deze personen na de oorlog een rechtvaardige straf hebben gekregen, wordt ook met de nodige omzichtigheid beantwoord.

Paul: 'Ludwig Heinemann is na de oorlog ter dood veroordeeld en Post (Jannes Juke Post, LK) ook een heel fanatieke figuur, wist zich aan veroordeling te onttrekken door na de oorlog naar Duitsland te ontsnappen. Hij is in Hamburg overleden.

Van Markus die als het gezicht van het kwaad werd beschouwd, werd over het algemeen gevonden dat hij te licht gestraft is. In mijn boek heb ik geprobeerd aan te tonen dat het met dat lichte straffen nog wel meeviel. Ik wil niet op de stoel van de rechter gaan zitten, maar als je ziet wat deze man heeft meegemaakt na 1945 tot aan zijn dood, dan is hij niet te benijden. Ik schrijf daarover dat zijn lijdensweg van bijbelse proporties is. Toen hij in hechtenis zat, werd hij regelmatig in elkaar geslagen. Er werd dan iemand die hij had verraden gewoon in zijn cel gelaten, die dan zijn gang kon gaan. Hij heeft in klinieken gezeten, hij heeft electroshocks gehad, werd met de nek aangekeken door gans Nederland en hij heeft uiteindelijk 11 jaar gezeten.'

Gerrit wil hier graag een kanttekening bij maken: 'Moet je je voorstellen hoe zijn vrijlating (in 1956, LK) bij de familieleden van zo'n dertig mensen die door zijn verraad waren omgebracht, moet zijn aangekomen. Ik weet nog heel goed hoe mijn moeder daarop reageerde. Het was verschrikkelijk voor haar. Toen ik later door mijn onderzoek in contact kwam met veel nabestaanden van de verzetsstrijders die door Markus waren verraden, kwam ik er achter dat dat overal zo werd beleefd. Veel mensen vonden het ook prima dat hij gedurende zijn detentie in elkaar was geslagen.'

Paul: 'Dat gebeurde zelfs bij zijn rechtzaak. Walterbos (Gerard Walterbos, verzetsstrijder uit de groep van Borculo, LK) kon zich niet beheersen en sprong de tribune af, ging op Markus af en gaf hem een paar flinke

tikken. De rechter keek daarbij even de andere kant op. Dat was in die tijd nog wel te begrijpen, maar met de kennis van nu kan de tweede of derde generatie daar wat objectiever naar kijken. Ik heb in mijn boek ook geprobeerd om de figuren die achter Markus stonden, wat meer te belichten. Post bijvoorbeeld, was tot voor kort helemaal niet in beeld, terwijl hij in mijn ogen een belangrijke figuur is geweest. Ik loop dan wel weer tegen het punt aan of je iemand kunt beschuldigen op basis van indirect bewijs, want ook bij Post heb ik de smoking gun niet kunnen vinden. Ik heb alle strafdossiers van hem en anderen doorgenomen en alles wijst erop dat hij één van de personen was in Arnhem die de regie had. Hij was weliswaar als corps-chef gevestigd in Deventer, maar werkte nauw samen met de SD in Arnhem.

Post heeft, dankzij zijn ontsnapping maar twee jaar gezeten. Dat hij bij verstek tot levenslang is veroordeeld, maakt het voor mij wel wat makkelijker om hem aan de hand van indirect bewijs aan te wijzen als de grote regisseur. We weten dat hij een oorlogsmisdadiger is en dat hij tot levenslang is veroordeeld. Om zo iemand als schuldige aan te wijzen, is heel wat anders dan een Joodse notaris te beschuldigen van verraad.' (Paul verwijst met deze opmerking naar de recente publicatie waarin een Joodse notaris wordt aangewezen als verrader van de familie Frank, LK)

Gerrit: 'Er waren nog wel meer foute figuren in Arnhem. Feenstra bijvoorbeeld. Dat was de baas van de marechaussee en een ontzettende fanatiekeling.'

Paul vervolgt: 'In Arnhem was een strenge hiërarchie. Bovenaan stonden de Duitsers Thomsen en Heinemann, zij waren verantwoordelijk, maar voor de dagelijkse operaties delegerden ze veel aan hun Nederlandse handlangers. Het gaat dan om figuren als Post en Johnny de Droog. De Droog was ook een ongelofelijke schoft. Hij was de man die Markus had gersonseld en hem aanstuurde.'

Gerrit: 'Dat was een heel slimme man. Hij opereerde eerst in de Achterhoek, maar daar werd hij ontmaskerd en toen ging hij in Arnhem achter de schermen werken.'

Paul: 'De Droog was te bekend, hij werd enorm gezocht door het verzet.'

Van de Droog zijn er maar een paar foto's en van Markus helemaal geen.

Paul: 'Ja, dat is een groot raadsel.'

Gerrit: 'We hebben met zijn familie nog contact gehad. De zoon van Markus zou de foto's van zijn vader hebben vernietigd.'

Paul vervolgt: 'Ik heb een tekening van hem laten maken, want ik wilde hem toch wel een keer een gezicht

geven. Op basis van wat we van zijn uiterlijk weten, is een reconstructie gemaakt.'

Gerrit: 'Het was een klein mannetje met een bril. Rood haar en een ingevallen neus door overmatig alcoholgebruik. Wij hebben nog overwogen om contact op te nemen met de zoon van Markus. Die heeft verschrikkelijk te lijden gehad van de daden van zijn vader. Die werden hem steeds aangerekend. Dat terwijl hij, toen hij vernam wat zijn vader had aangericht, alle herinneringen aan hem had vernietigd. Hij is inmiddels overleden. Wij hadden graag zijn verhaal in een van onze boeken verwerkt.'

Paul: 'Ik vond het heel raar dat er geen foto van Markus bestond, zelfs in de strafdossiers komt geen foto van hem voor. Toen ik het strafdossier van Post inkeek, vielen er tientallen foto's van hem uit de map. Na de arrestatie van Post in Groningen, heeft een fotograaf ook nog een serie portretten van hem geschoten. Ze zijn heel vakkundig gemaakt, er zit om alle vijf de foto's zo'n mooi wazig randje. De fotograaf kon blijkbaar niet zijn vaktrots loslaten. Hij hoefde alleen maar opnames voor de politie te maken, maar het zijn eigenlijk heel mooie portretten geworden. Je ziet Post eerst nog heel ijdel poseren, maar bij diezelfde sessie hebben ze zijn haren afgeschoren, daarna kijkt hij een heel stuk minder blij.'

Gerrit: 'Destijds, toen ik met mijn onderzoek bezig was, kwam ik er achter dat die foto's in het Gelders Archief in Arnhem lagen. Maar die mocht je toen niet zien. Ik heb vervolgens een brief geschreven om dat aan te kaarten. Paul heeft dat verder afgehandeld: 'Het zijn allemaal politiefoto's die na de oorlog gedurende hun hechtenis zijn genomen. Om ze te mogen gebruiken, moest ik van iedere foto aantonen dat degene die was afgebeeld, meer dan 100 jaar geleden was geboren. Ik heb daar heel veel moeite voor moeten doen, voor één foto heb ik zelfs gezocht in een Sterbebuch in Hamburg. Ik wilde per se die SD-koppen in mijn boek opnemen, ook al om te benadrukken dat Markus niet alleen was. Hij was maar een pion. De lopers, de koning en koningin waren belangrijker. En dat zijn Post, De Droog en Heinemann geweest. <

10 juli, 2022, 14.00 (inloop 13.30 uur) - 16.30 uur
'Wapenbroeders; hoe twee redelijk verschillende mannen elkaar vonden in de strijd en dat met de dood moesten bekopen en hoe bijna tachtig jaar later de zoon en kleinzoon van deze mannen de samenwerking voortzetten', een lezing door Gerrit Wiechert Kleisen en Paul Westmeijer.
Erfgoedcentrum, IJsselkade 13, Doetichem
Aanmelden via: telefoon 0314 787078 of info@ecal.nu, toegang kosteloos.